

דרישבו

פרשת בשלח, תשע"ח, מספר 1255

קריעת הים: קפיאת הים ובקיעתו יוחנן קאפח

שבמקומות מסוימים הוא עמוק מאוד ותלול מאוד. גם צעירים ביותר יתקשו בכך, ובוודאי הטף, הזקנים והנשים. כך, לדוגמה, הקשה רבי יצחק קארו, וזה לשונו:⁵

שיש מקומות בעמקי הים שעמוק אלף אמה ויותר, וכשנתיבשה הים איך אפשר שירדו ישראל שמה, שנמנע הוא, אלא שיפלו אנשים ונשים וטף בעומק ההוא וימותו שמה, ואף על פי שלא ימותו לא יוכלו לעלות.

מחמת כן הסבירו כמה מפרשני המקרא שלא כל המים נבקעו, אלא חלק גדול מהמים קפא על עמדו ושאר המים קפאו בצורת חומה. בשורות הבאות נציג את דבריהם ונעמוד על ההבדלים הדקים שביניהם. כך לדוגמה כתב החזקוני (יד:כא):

"וַיִּבְקְעוּ הַיָּם" - משמע עד קרקעית של ים, וכתוב אחד אומר "קָפְאוּ תְּהֵמַת בְּלֵב יָם" (טו:ח) - דמשמע שלא נבקעו לגמרי. אלא: ים זה גדוש הוא,⁶ ואילו לא נבקעו המים כלל - הוצרכו ישראל לטרוח ולעלות למעלה, ואם נבקעו לגמרי - הוצרכו לירד עד תהום, לפיכך נבקע הגודש דתילתא הוי, ונעשה לישראל חומה מזה ומזה, ושתי הידות⁷ קפאו - היינו "בלב ים". מה לבו של אדם בשליש גופו אף המים בשלישם קפאו, וכשעברו ישראל בים לא הוצרכו לעלות ולרדת כי המים שוים לארץ והוא שיסד הפייט: "פּוּנוּ כַּאֵן וְכַאֵן

תהליך קריעת ים סוף מתואר בספר שמות בשני מקומות: בסיפור המעשה (יד:כא-כט) ובשירה (טו:ח). על פי המובא בסיפור נטה משה את ידו על הים, ומיד החלה לנשב רוח קדים עזה ששמה את הים לחרבה ובקעה את המים (יד:כא). לאחר מכן שוב נטה משה את ידו, ומיד שבו המים על המצרים וטיבעום. מהפסוקים עולה, כי הרוח גרמה לכך שהמים קפאו וניצבו כמו נד (טו:ח) ויצרו שביל התחום בחומה (יד:כב, כט), ובני ישראל הלכו ביבשה שבין החומות. תיאור זה נסמך כמובן על המובא אצל חלק מהפרשנים,¹ שהרוח היא שהקפיאה את המים ולא שקפאו בדרך ניסית גלויה, וזאת במטרה להטעות את המצרים ולמשוך אותם למלכודת שִׁבְיָם.

ליתר דיוק, על פי דרך זו בתיאור בקיעת הים, יש לקרוא את הפסוק: "וַיִּשֶׁם אֶת הַיָּם לְחֶרְבָּה וַיִּבְקְעוּ הַיָּם" (יד:כא) בצורה מסורסת: ויבקעו המים ואחר כך חרבו המים.² שהרי הרוח בקעה את הים לשניים ולאחר מכן הקפיאה את המים.³

אולם תיאור "טבעי" זה מעלה קושי אחר. אם כל המים שבים נעמדו ונצבו כחומות קרח ובני ישראל הלכו על קרקעית הים, לא ברור כיצד יכלו מאות אלפי ישראל ועמם מקנה ובקר לרוב,⁴ לרדת לעמקי הים,

* הרב ד"ר יוחנן קאפח הוא מרצה לתנ"ך ודיקן הסטודנטים במכללת "אורות ישראל" ברחובות.

¹ כגון רשב"ם (יד:כא; טו:ח) ורמב"ן (יד:כא).

² וכך תרגם שם רס"ג.

³ ראו רש"י (טו:כ); רשב"ם (יד:כא; טו:ח); ראב"ע (הפירוש הארוך, טו:ח) ורמב"ן (יד:כא).

⁴ בכתוב נאמר שהיוצאים ממצרים היו שש מאות אלף גברים לבד מטף (שמ' יב:לז). ממניינים אחרים בתורה (כגון: שמ' לח:כו) ניתן ללמוד שמספר זה הוא לגברים מגיל עשרים ומעלה (ראו רש"י שם). אם כן אפשר להניח שכמות דומה של זכרים היו עד גיל עשרים. לזה יש לצרף בחשבון כולל גם נשים בגילאים אלו, ואפשר אם כן לשער שסך היוצאים ממצרים היה כשני מיליון וארבע מאות אלף (ראו גם ראב"ע, הפירוש הארוך

שמ' יד:כט). אם נוסיף לכמות אדירה זו של אנשים, גם את הצאן והבקר הרב שעלה איתם, כמפורש בכתוב (שם:לח), נקבל כמות אדירה של אנשים, נשים, זקנים וטף, וצאן ובקר, שכולם צריכים לחצות את הים קודם שיגיעו אליהם המצרים.

⁵ ר' יצחק קארו (דודו של ר' יוסף קארו), תולדות יצחק, מהד' וגשל שמ' יד:ח.

⁶ "גדוש" - מלא על כל גדותיו גבוה מעל שפת הים.

⁷ פירוש: שני חלקים. כלומר שני שלישים מהמים קפאו.

לפירושו, הסיבה שלא כל מי הם נבקעו וניצבו כמו נד, היא כדי שלא יצטרכו ישראל לרדת את כל עומקו, ולפיכך רק המים העליונים, שדרכם להיות נזולים, ניצבו כמו נד ונעשו לישראל חומה מימינם ומשמאלם, ואילו מי התהום קפאו, וישראל הלכו עליהם. לתיאור זה, בשונה מהמבואר בחזקוני, ירדו ישראל מעט מגובה פני הים ומשם המשיכו ללכת במישור על מי התהום שקפאו.¹¹

גם רבי יצחק קארו הנזכר לעיל, שהיה בן דורו של הרב חיון, ביאר בדרך דומה וזה לשונו:¹²

לזה אמר שהקב"ה עשה שבמקום שאינו כל כך עמוק נתייבש ובמקום עמוק מאד נקפאו המים... אבל בעומק הים שהוא באמצע הים נקפאו המים וקפאו תהומות בלב ים, ולזה אמר בלב ים ולא אמר קפאו תהומות בים.

בשונה מהרב חיון, לדעתו החלוקה בין המים שקפאו על מקומם למים שקפאו כמו נד, היה בהתאם לתוואי הקרקע, ולא בהתאם למפגש התמידי של המים עם הרוח.

באופן דומה ביאר גם ר' חיים בן עטר בפירושו לתורה (אור החיים יד:כא): "הגם שאמר הכתוב 'ויולך ה' וגו' וישם את הים לחרבה', לא שם לחרבה אלא מים העמוקים כדי שלא יבקעו כל מי הים ויצטרכו ישראל לרדת למעמקים ויארכו בהליכה וביגיעה ולזה הקדים רוח קדים להקפות עמקי המים... וחלק שלא נקפא נבקע".

לפרשנים אלו יבוא ביאור הכתוב "ויישם את הים לחרבה ויבקעו המים" על סדרו, ללא צורך בסירוס הפסוק: "ויישם את הים לחרבה" – הקפיא את המים, "ויבקעו המים" – נבקעו ונעשו כחומה לישראל.

¹¹ בדרך דומה ביאר גם תלמידו של הרב חיון – רבי יצחק אברבנאל, שכתב (שמ' יד:טו): "ואז נטה משה את ידו על הים לפעול במים הקריעה, והשיל"ת הביא רוח קדים עזה באופן ששניהם (נטיית היד והרוח) עשו פועל הנס ההוא: כי הרוח שם את הים לחרבה - וזה היה באמצעות הרמת המטה כמו שנזכר למעלה, 'ויבקעו המים' - שהם מעצמם נבקעו באמצעות נטיית יד משה בים". אברבנאל מסביר שהיו שתי פעולות בבקיעת הים: נטיית היד של משה, שהביאה רוח ששמה את הים לחרבה, ובקיעת המים מעצמם. החרבת המים הנזכרת בדבריו, בהכרח פירושה קפיאת המים, שאם לא כן לא ברור מדוע יש צורך בבקיעת המים אחרי שהרוח כבר בקעה אותם.

¹² תולדות יצחק (ראו לעיל הערה 5) שמ' יד:ח.

שליש רום מימות, צועו הנותרים למדרס פעמות".⁸

החזקוני הקשה מפסוק אחד על פסוק אחר, ומתוך כך קבע שלא כל הים נבקע אלא רק חלק ממנו. לדעתו, מאחר שקפא הים, גבהו קרחוני הים מעל שפתו שליש מכל כמות המים. חשבון זה מתבסס על ההנחה הנזכרת בגמרא,⁹ שמידת היבש מחזיקה שליש יותר ממידת הלח. כגון, "הים" שעשה שלמה שהכיל אלפיים סאין כשמילאו בו מים, אך שלוש אלפים סאין כשגדשו בו במידת היבש. מאחר שגבהו המים מעל קרקעיתו היו ישראל צריכים לטרוח ולטפס גובה רב על מנת שיוכלו ללכת על הים היבש (=הקפוא). לפיכך נבקע רק אותו חלק שגבה, והלכו ישראל על המים הקפואים בגובה הקרקע. חיזוק לדבריו מצא החזקוני בלשון הכתוב "נצבו כמו נד נזלים קפאו תהמת בלב ים" - הרי שחלק מהים נבקע וניצב כנד, וחלקו - בגובה "לב הים", קפא על עמדו.

ביאור דומה מצינו בפירושו של הרב יוסף חיון לפסוק: "ראוף מים אלהים ראוף מים יחילו אף ירזזו תהמות" (תה' עז:ז). לאחר שהסביר מדוע נכתב הביטוי "ראוף מים" פעמיים בפסוק, כתב:¹⁰

וזה כי דעתי בבקיעת ים סוף שהמים העליונים נסו והלכו אנה ואנה וגבהו מעלה מעלה מב' צדדים רחוקים זה מזה וניצבו כמו נד, וזהו אמרו: "וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נזלים" (שמ' טו:ח) - ר"ל אותם שדרכם להיות נזולים ונגרים ונוסעים אנה ואנה מחמת הרוח הנושבת בהן. האמנם מי התהומות אינן נזולים - כי הן עמוקות מאד ולא תנשב הרוח בהן והם שקטים, ואילו קפאו ונעשו יבשה ועברו ישראל עליהם, וזהו אמרו: "קפאו תהמת בלב ים" (שם) ולא נצבו כמו נד. וזה כי אם נצבו כמו נד היו ישראל מקבלים טורח גדול לרדת למעמקי ימים שהם עמוקים עד מאד.

⁸ פיוט זה מובא ביוצר לאחרון של פסח בשינויי לשון קלים. פירוש דברי הפייטן: "פוננו מכאן ומכאן" - פוננו שליש מהמים ונעשו כשתי חומות. "צעו הנותרים למדרס פעמות" - הוצעו שני שלישי המים הנותרים למדרס רגלי ישראל.

⁹ עירובין יד ע"ב; שבת לה ע"א.

¹⁰ פרוש לתהלים לרבנו יוסף חיון, מהדורת יוחנן קאפח, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשע"ו. וראו עוד שם קו:ט. הרב חיון היה הרב האחרון של ליסבון בדור שלפני גירוש ספרד, וככל הנראה היה גם רבו של אברבנאל.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף